

УДК: 159.98

*Д. Рютіна, здобувачка другого (магістерського рівня)
соціально-психологічного факультету*

Ю. Львіна, к. біол. н., доц., доц. каф. (ORCID 0000-0002-9987-7130)

Н. Світлична, к. психол. н., доц., доц. каф. (ORCID 0000-0001-7891-6295)

Національний університет цивільного захисту України, Харків

КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ У СИСТЕМІ ЇХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

Стаття присвячена вивченню копінг-стратегій офіцерів запасу на різних етапах військової професіоналізації. Здобувачі кафедри військової підготовки, які навчаються на першому курсі, перебувають на етапі загальновійськової підготовки, яка включає засвоєння теоретичних знань за загальновійськовими дисциплінами. Випускники кафедри проходять етап первинної професіоналізації, який характеризується початком службової діяльності, становленням особистості як офіцера, військового фахівця.

Сучасна військово-політична ситуація в Україні характеризується суттєвими реформами у сферах безпеки та оборони країни, зокрема у Збройних Силах України. Висуваються нові вимоги до кількісних та якісних показників військової організації та до характерологічних показників особистості військовослужбовця. Важливою умовою ефективного виконання службово-бойових завдань є психологічна стійкість воїнів, яка складається з трьох компонентів: когнітивний, емоційний та поведінковий. Основною складовою психологічної стійкості є копінг-стратегії, які є механізмом протидії впливу на психіку стрес-факторів бойової обстановки у процесі службово-бойової діяльності.

Увага дослідження сфокусована на таких копінг-стратегіях: конфронтації, дистанціювання, самоконтролю, пошуку соціальної підтримки, прийняття відповідальності, уникнення, планового розв'язання проблеми та позитивної переоцінки. За результатами дослідження визначено, що здобувачі, які проходять етап загальновійськової підготовки частіше віддають перевагу використанню копінг-стратегій позитивної переоцінки та планового розв'язання проблем. Випускники, які проходять етап первинної професіоналізації частіше віддають перевагу використанню копінг-стратегій планового розв'язання проблем, уникнення та дистанціювання. Виявлено статистично значущі відмінності копінг-стратегій уникнення та пошуку соціальної підтримки на різних етапах військової професіоналізації. Має місце статистично значуща кореляція між провідними копінг-стратегіями офіцерів запасу та рівнем їх когнітивної гнучкості (у тому числі її параметрами) та рівнем їх емоційної стабільності-нестабільності.

Результати дослідження доцільно враховувати у навчальному процесі кафедр військової підготовки та при психологічному супроводі офіцерів, призваних із запасу.

Ключові слова: психологічна стійкість, копінг-стратегії, когнітивна гнучкість, емоційна стабільність, етапи військової професіоналізації, офіцери запасу.

Вступ із розкриттям проблеми дослідження. Сучасна воєнно-політична обстановка у світі та суспільно-політична обстановка в Україні актуалізують питання підтримання обороноздатності країни

та підтримання бойової готовності її Збройних Сил. Вирішення цієї проблеми залежить не лише від наявності сучасної військової техніки та озброєння, а також від наявності високо мотивованих та професійно

підготовлених офіцерів. Одним з джерел підготовки офіцерських кадрів у системі військової освіти є кафедри військової підготовки офіцерів запасу. Основою успішного виконання службово-бойових завдань є психологічна стійкість офіцера. В умовах широкомасштабної агресії Росії проти України використовується широкий спектр новітньої зброї, що збільшує стресогенність бойових дій. У цих умовах формування психологічної стійкості у військовослужбовців потребує ґрунтовних досліджень всіх її компонентів. Однією з провідних складових є копінг-стратегії, механізми яких потребують глибокого розуміння, врахування та використання у процесі подальшої службово-бойової діяльності офіцерів запасу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема психологічної стійкості різних категорій військовослужбовців залишається актуальною у сучасній психологічній науці. Цій проблематиці присвячені наукові праці вітчизняних та закордонних науковців: І. Аршава, О. Блінов, М. Варій, О. Грицина, О. Кокун, В. Крайнюк, А. Неурова, А. Романишин, О. Тімченко, В. Ягупов та інших.

Дослідженню копінг-стратегій присвятили свої роботи В. Боснюк, Д. Джеймс, К. Карвер, В. Крайнюк, Р. Лазарус, Д. Отіч, Н. Родіна, С. Фолкман, Н. Хаан, Е. Хейм, В. Шебанова та інші.

Незважаючи на певну розробку даних питань, проблема копінг-стратегій у системі психологічної стійкості саме офіцерів запасу потребує поглибленого вивчення у зв'язку з обставинами сьогодення.

Метою роботи стало вивчення копінг-стратегій офіцерів запасу на різних етапах професіоналізації та їх взаємозв'язку з компонентами психологічної стійкості.

Дослідження проводились на базі кафедри військової підготовки Національного університету цивільного захисту України, у якості респондентів (у кількості 80 осіб) обрано випускників кафедри (40) та здобувачів першого курсу кафедри (40). Зазначимо, навчання на першому курсі кафедри військової підготовки є стадією професійної підготовки, а саме етапом загальновійськової підготовки, випускники кафедри, які отримали звання офіцера запасу проходять етап первинної професіоналізації. Вік респондентів першого курсу від 17 до 36 (95% – юнацький період, 5% – ранній дорослий період), вік випускників від 20 до 25 (62,5% – юнацький період, 37,5% – ранній дорослий період). Вік респондентів у двох вибірках приблизно однаковий, що дає нам підстави відкинути можливість впливу вікових особливостей на отримані результати. Також важливо зазначити, що 100% респондентів не мали досвід військової служби до вступу на кафедру військової підготовки.

Для досягнення мети та вирішення завдань нами використані метод опитування, а саме методики: Опитувальник «Способи оволодіваючої поведінки» Р. Лазаруса; Опитувальник когнітивної флексибільності (Cognitive Flexibility Inventory, CFI); Особистісний опитувальник Айзенка ЕРІ (Eysenck Personality Inventory), а також математико-статистичні методи.

Виклад основного матеріалу. Психологічна стійкість є здатністю особистості ідентифікувати та протидіяти негативним впливам внутрішніх і зовнішніх факторів екстремальної, у тому числі бойової, обстановки, які заважають ефективно виконувати завдання за призначенням [6, 7, 10, 11]. Психологічна стійкість включає в себе три компоненти: когнітивний, емоційний та поведінковий.

Важливою складовою когнітивного компоненту, що дозволяє пережити труднощі, є когнітивна гнучкість. Когнітивна гнучкість, або когнітивна флексибільність, надає змогу людині швидко змінювати способи дії у відповідь на зміни ситуації, уникати стереотипних дій, знаходити нові рішення у складних ситуаціях. Критеріями гнучкості є доцільне варіювання способами та їх

зміна, якщо вони не ефективні [1, 2]. Таким чином, когнітивна гнучкість включає в себе два параметри: альтернативу та контроль. Альтернатива відображає можливість індивіда давати кілька варіантів пояснення життєвим подіям та проявам поведінки людини, а також пропонувати декілька різних способів вирішення складних ситуацій. Контроль відображає можливість індивіда сприймати стресові ситуації як контрольовані.

З метою визначення рівня когнітивної гнучкості та її параметрів нами була використаний Опитувальник когнітивної флексибільності (Cognitive Flexibility Inventory, CFI). Ми перевіряли наявність відмінностей за допомогою математико-статистичних методів, а саме критерію U-Манна-Уїтні. Дані представлені у таблиці 1.

Табл. 1. Порівняльний аналіз показників когнітивної гнучкості та її параметрів у офіцерів запасу на різних етапах військової професіоналізації (у балах)

Параметри когнітивної гнучкості	Етапи військової професіоналізації				U	Z	p	ES
	Загальновійськової підготовки		Первинної професіоналізації					
	Md	Q1-Q3	Md	Q1-Q3				
Когнітивна гнучкість	107	98-117	107	99-117	765,5	-0,332	0,740	0,037
Альтернатива	65	56-71	66	62-70	694,0	-1,021	0,307	0,114
Контроль	43,5	38-47	42	36-48	784,5	-0,149	0,881	0,017

Нами не було виявлено статистично значущих відмінностей між рівнем когнітивної гнучкості, альтернативи та контролю у здобувачів першого курсу та випускників кафедри військової підготовки. Розмір ефекту

несуттєвий, через що можна стверджувати, що відмінностей дійсно не існує.

Емоційний компонент психологічної стійкості полягає в управлінні емоційними станами та несприйнятливості до зовнішніх

стрес-чинників. Основною складовою даного компоненту є емоційна стабільність, яка є здатністю людини до регуляції емоційних станів, здатність людини проявляти високу адаптивність і врівноваженість [3]. З метою визначення емоційної стабільності нами була використана методика – Особистісний

опитувальник Айзенка ЕРІ (Eysenck Personality Inventory), а саме шкала нейротизму.

Аналіз отриманих даних дозволив нам розподілити респондентів на чотири групи, у відсотковому співвідношенні на секторній діаграмі.

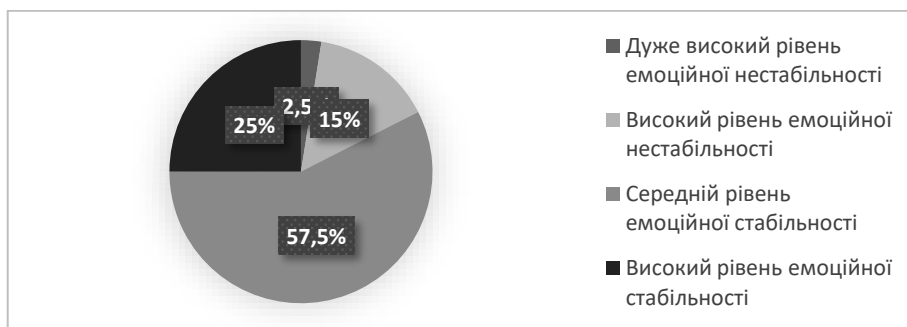

Рис. 1. Розподіл здобувачів першого курсу кафедри військової підготовки за рівнем емоційної стабільності-нестабільності (%)

На рис. 1 можна побачити, що 57,5% респондентів у вибірці першокурсників мають середній рівень емоційної стабільності, 25% – високий рівень емоційної стабільності, 15% – високий рівень емоційної нестабільності, 2,5% – дуже високий рівень емоційної нестабільності.

На секторній діаграмі, представлений на рис. 2 видно, що 32,5% респондентів у вибірці випускників мають середній рівень емоційної стабільності, 27,5% – високий рівень емоційної нестабільності, 20% – високий рівень емоційної стабільності, 20% – дуже високий рівень емоційної нестабільності.

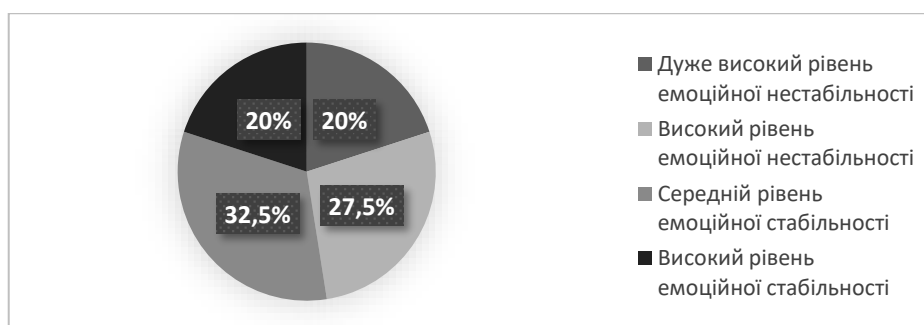

Рис. 2. Розподіл випускників кафедри військової підготовки за рівнем емоційної стабільності-нестабільності (%)

З метою аналізу статистично значущих відмінностей ми

використовували t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок. Дані представлені у таблиці 2.

Табл. 2. Порівняльний аналіз показників емоційної стабільності-нестабільності у офіцерів запасу на різних етапах військової професіоналізації (у балах)

Змінна	Етапи військової професіоналізації				T	p	ES
	Загальновійськов ої підготовки (N=40)		Первинної професіоналізації (N=40)				
	Md	Q ₁ -Q ₃	Md	Q ₁ -Q ₃			
Нейротизм	10	8-12	13	9-17	-3,393**	0,001	0,758

Нами було виявлено статистично значущі відмінності рівня емоційної стабільності на різних етапах військової професіоналізації на рівні $p \leq 0,01$. Розмір ефекту середній, є підстави стверджувати, що відмінності дійсно існують. Зазначимо, що здобувачі першого курсу мають нижчі показники за шкалою нейротизм, а отже вищу емоційну стабільність ніж випускники кафедри військової підготовки. Молодші лейтенанти, які перебувають на етапі первинної професіоналізації, мають вищі показники емоційної нестабільності. Ми вважаємо, що це зумовлено підвищеною стресогенністю військово-соціального середовища військової частини, небезпекою, відсутністю досвіду виконання службово-бойових завдань та іншими факторами. Відповідно описаним умовам у молодого офіцера спостерігаються роздратованість, запальність, імпульсивність тощо. Така поведінка потребує особливої уваги командування та психолога з метою її корегування: формування емоційної стабільності та розвитку емоційного інтелекту. Це дає нам підстави для розробки відповідної психокорекційної програми.

Основною складовою поведінкового компоненту психологічної стійкості є копінг-стратегії –

когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля, що постійно змінюються, задля керування зовнішніми або внутрішніми обставинами (викликами), які обтяжують або перевищують ресурси людини та які треба подолати [4, 7].

Слід зазначити, що у нашому дослідженні ми спиралися на класифікацію копінг-стратегій Р. Лазаруса та С. Фолкман, які виділили вісім копінг-стратегій: конфронтації, дистанціювання, самоконтролю, пошуку соціальної підтримки, уникнення, прийняття відповідальності, планового розв'язання проблеми та позитивної переоцінки [7].

Для визначення показників копінг-стратегій у респондентів нами була використана методика – Опитувальник «Способи оволодіваючої поведінки» Р. Лазаруса. На рис. 3 та рис. 4 можна побачити розподіл респондентів за ступенем переважання в них відповідних копінг-стратегій.

Як видно з отриманих результатів (рис. 3), респонденти, які проходять етап загальновійськової підготовки частіше віддають перевагу використанню копінг-стратегій позитивної переоцінки та планового розв'язання проблем. Рідше за все використовують копінг-стратегії прийняття відповідальності, пошуку

соціальної підтримки, самоконтролю та уникнення.

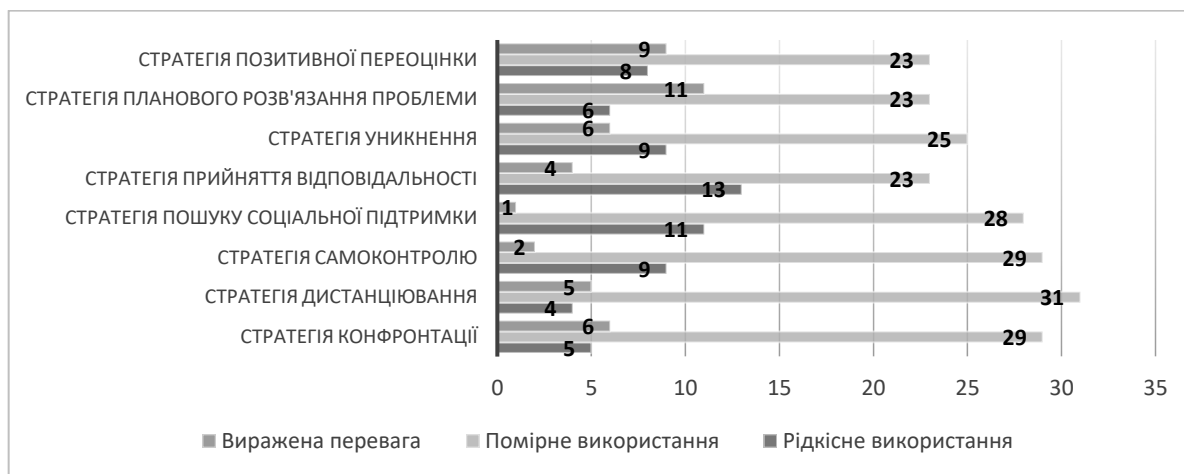

Рис. 3. Кількісний розподіл студентів першого курсу кафедри військової підготовки за ступенем переважання копінг-стратегій

Досліджувані, які проходять етап первинної професіоналізації, частіше віддають перевагу використанню копінг-стратегій планового розв'язання проблем,

уникнення та дистанціювання. Рідше за все використовують копінг-стратегію прийняття відповідальності (рис. 4).

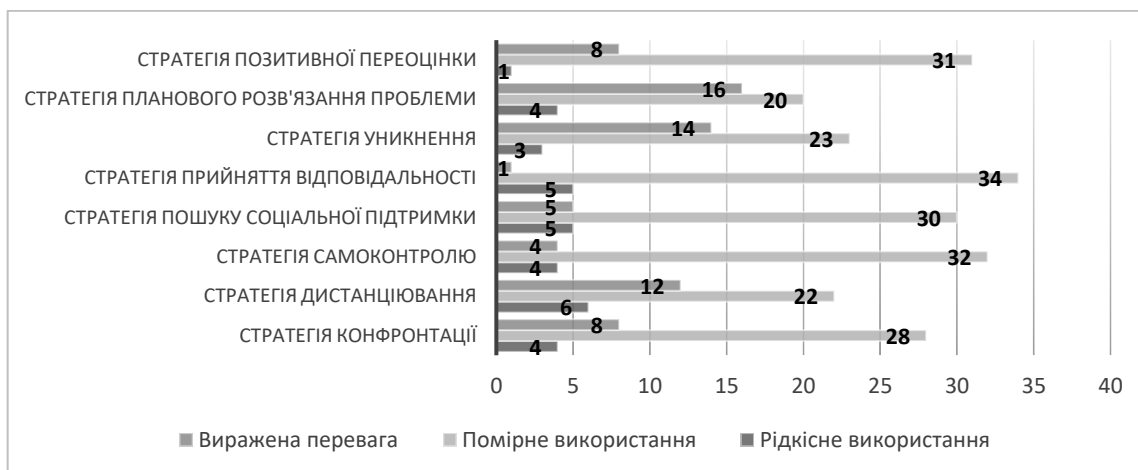

Рис. 4. Кількісний розподіл випускників кафедри військової підготовки за ступенем переважання копінг-стратегій

Нами не було виявлено статистично значущих відмінностей копінг-стратегій конфронтації, дистанціювання, самоконтролю, прийняття відповідальності, планового розв'язання проблеми та позитивної переоцінки на різних етапах військової професіоналізації.

Розмір ефекту несуттєвий, відмінностей дійсно немає.

Проте, нами було виявлено статистично значущі відмінності копінг-стратегії уникнення на рівні $p \leq 0,05$, розмір ефекту середній, є підстави стверджувати що відмінності дійсно існують. Випускники, які

проходять етап первинної професіоналізації мають вищі показники даної стратегії. Це може бути зумовлено особливостями вступу в посаду молодого офіцера та відсутність професійного досвіду у процесі виконання відповідальних

службово-бойових завдань. Цілком зрозумілим є певне прагнення молодшого лейтенанта уникнути стресової ситуації через страх помилки та негативних наслідків неправильних дій (див. табл. 3).

Табл. 3. Порівняльний аналіз показників копінг-стратегій у офіцерів запасу на різних етапах військової професіоналізації (у балах)

Змінна	Етап загальновійськової підготовки (N=40)		Етап первинної професіоналізації (N=40)		T	p	ES
	Md	Q ₁ -Q ₃	Md	Q ₁ -Q ₃			
Стратегія конфронтації	49	47-52	52	49-54	-1,244	0,217	0,278
Стратегія дистанціювання	49	48-52	52	49-55	-0,724	0,471	0,161
Стратегія самоконтролю	47	43-49	49	47-52	-1,769	0,081	0,395
Стратегія пошуку соціальної підтримки	46	40-47	49	46-52	-2,660**	0,009	0,595
Стратегія прийняття відповідальності	43	42-47	47	45-50	-1,528	0,131	0,342
Стратегія уникнення	49	46-52	54	51-57	-2,268*	0,026	0,508
Стратегія планового розв'язання проблеми	54	48-56	55	52-58	-1,298	0,198	0,290
Стратегія позитивної переоцінки	50	47-53	54	52-56	-1,982	0,052	0,444

Мають місце статистично значущі відмінності копінг-стратегії пошуку соціальної підтримки у першокурсників та випускників кафедри військової підготовки на рівні $p \leq 0,01$, розмір ефекту середній, є підстави стверджувати що відмінності дійсно існують.

Здобувачі, які проходять етап загальновійськової підготовки, мають нижчі показники даної копінг-стратегії. Ми вважаємо, що показники копінг-стратегії пошуку соціальної підтримки вище в офіцерів запасу на етапі первинної професіоналізації через те, що вони проходять

професійну адаптацію, початок службово-бойової діяльності характеризується великими психологічними та фізичними навантаженнями, великою кількістю стресових ситуацій, потребує від молодшого лейтенанта не тільки внутрішніх, а і зовнішніх ресурсів. Молоді офіцери призвані із запасу мають досвід дворічного навчання у статусі студента та проходження навчального збору у військовій частині, а отже відрізняються від офіцерів випускників вищих військових навчальних закладів. Вони звертаються за допомогою до старших досвідчених офіцерів, які стають їх новою референтною групою та очікують від них інформаційної

(можливо і емоційної) підтримки, адже перебували у військовому середовищі тільки місяць та не знають усіх особливостей служби на офіцерській посаді.

Отже, ми не можемо стверджувати, що копінг-стратегії офіцерів запасу обумовлені їх етапом військової професіоналізації та набутим досвідом.

Щоб виявити, чи обумовлені копінг-стратегії офіцерів запасу когнітивним компонентом психологічної стійкості, ми шукали взаємозв'язок між провідними копінг-стратегіями та когнітивною гнучкістю і її параметрами за допомогою коефіцієнту кореляції r_s Спірмена. Дані представлені у табл. 4.

Табл. 4. Кореляційний аналіз копінг-стратегій та когнітивного компоненту психологічної стійкості у офіцерів запасу на різних етапах військової професіоналізації

Змінна	Когнітивна гнучкість		Альтернатива		Контроль	
	r	ES	r	ES	r	ES
Етап загальновійськової підготовки стратегія планового розв'язання проблем	0,677**	0,677	0,694**	0,694	0,408**	0,408
Етап загальновійськової підготовки стратегія позитивної переоцінки	0,651**	0,651	0,687**	0,687	0,319*	0,319
Етап первинної професіоналізації стратегія планового розв'язання проблем	0,494**	0,494	0,430**	0,430	0,396*	0,396
Етап первинної професіоналізації стратегія уникнення	-0,441**	0,441	-0,323*	0,323	-0,526**	0,526
Етап первинної професіоналізації стратегія дистанціювання	-0,362*	0,362	-0,204	0,204	-0,469**	0,469

Отже, нами було виявлено кореляційний зв'язок ($r = 0,677$) між

копінг-стратегією планового розв'язання проблеми у здобувачів

першого курсу та когнітивною гнучкістю, отримане значення свідчить про середній рівень взаємозв'язку, розмір ефекту великий, а отже взаємозв'язок дійсно існує; статистично значущу кореляцію ($r = 0,651$) між копінг-стратегією позитивної переоцінки у першокурсників та когнітивною гнучкістю, отримане значення свідчить про середній рівень взаємозв'язку, розмір ефекту великий, а отже взаємозв'язок дійсно існує; статистично значущу кореляцію ($r = 0,494$) між копінг-стратегією планового розв'язання проблеми у випускників та когнітивною гнучкістю, отримане значення свідчить про помірний рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; статистично значущу кореляцію ($r = -0,441$) між копінг-стратегією уникнення у випускників та когнітивною гнучкістю, отримане значення свідчить про зворотній помірний рівень взаємозв'язку, тобто чим нижче показник когнітивної гнучкості, тим вище показник уникнення, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; статистично значущу кореляцію ($r = -0,362$) між копінг-стратегією дистанціювання у випускників та когнітивною гнучкістю, отримане значення свідчить про зворотній помірний рівень взаємозв'язку, тобто чим нижче показник когнітивної гнучкості, тим вище показник дистанціювання, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує.

Також нами було виявлено статистично значущу кореляцію ($r = 0,694$) між копінг-стратегією

планового розв'язання проблеми у здобувачів першого курсу та альтернативою, отримане значення свідчить про середній рівень взаємозв'язку, розмір ефекту великий, а отже взаємозв'язок дійсно існує; статистично значущу кореляцію ($r = 0,687$) між копінг-стратегією позитивної переоцінки у першокурсників та альтернативою, отримане значення свідчить про середній рівень взаємозв'язку, розмір ефекту великий, а отже взаємозв'язок дійсно існує; статистично значущу кореляцію ($r = 0,430$) між копінг-стратегією планового розв'язання проблеми у випускників та альтернативою, отримане значення свідчить про помірний рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; статистично значущу кореляцію ($r = -0,323$) між копінг-стратегією уникнення у випускників та альтернативою, отримане значення свідчить про зворотній помірний рівень взаємозв'язку, тобто чим нижче показник альтернативи, тим вище показник уникнення, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; але нами не було виявлено статистично значущу кореляцію ($r = -0,204$) між копінг-стратегією дистанціювання у випускників та альтернативою, розмір ефекту малий, а отже взаємозв'язку дійсно не існує.

Має місце кореляційний зв'язок ($r = 0,408$) між копінг-стратегією планового розв'язання проблеми у здобувачів першого курсу та контролем, отримане значення свідчить про помірний рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; статистично

значущу кореляцію ($r = 0,319$) між копінг-стратегією позитивної переоцінки у першокурсників та контролем, отримане значення свідчить про середній рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; статистично значущу кореляцію ($r = 0,396$) між копінг-стратегією планового розв'язання проблеми у випускників та контролем, отримане значення свідчить про помірний рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; статистично значущу кореляцію ($r = -0,526$) між копінг-стратегією уникнення у випускників та контролем, отримане значення свідчить про зворотній середній рівень взаємозв'язку, тобто чим нижче показник контролю, тим вище показник уникнення, розмір

ефекту великий, а отже взаємозв'язок дійсно існує; статистично значущу кореляцію ($r = -0,469$) між копінг-стратегією дистанціювання у випускників та контролем, отримане значення свідчить про зворотній помірний рівень взаємозв'язку, тобто чим нижче показник контролю, тим вище показник дистанціювання, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує.

Задля виявлення обумовленості копінг-стратегії офіцерів запасу емоційним компонентом психологічної стійкості ми шукали взаємозв'язок між провідними копінг-стратегіями та емоційною стабільністю-нестабільністю за допомогою коефіцієнту кореляції Пірсона r_{xy} . Дані представлені у табл. 5.

Табл. 5. Кореляційний аналіз копінг-стратегій та емоційного компоненту психологічної стійкості у офіцерів запасу на різних етапах військової професіоналізації

	Нейротизм	
	r	ES
Етап загальновійськової підготовки стратегія планового розв'язання проблеми	-0,027	0,001
Етап загальновійськової підготовки стратегія позитивної переоцінки	-0,049	0,002
Етап первинної професіоналізації стратегія планового розв'язання проблем	-0,040	0,002
Етап первинної професіоналізації стратегія уникнення	0,421**	0,177
Етап первинної професіоналізації стратегія дистанціювання	0,328*	0,108

Нами не було виявлено статистично значущої кореляції між копінг-стратегіями планового розв'язання проблеми та позитивної переоцінки у здобувачів першого курсу та нейротизмом (емоційною стабільністю-нестабільністю), та між копінг-стратегією планового роз-

в'язання проблеми у випускників та нейротизмом, розмір ефекту несуттєвий, а отже взаємозв'язку дійсно немає.

Проте, нами було виявлено статистично значущу кореляцію ($r = 0,421$) між копінг-стратегією уникнення у випускників та

нейротизмом, отримане значення свідчить про помірний рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує; було виявлено статистично значущу кореляцію ($r = 0,328$) між копінг-стратегією дистанціювання у випускників та нейротизмом, отримане значення свідчить про помірний рівень взаємозв'язку, розмір ефекту середній, а отже взаємозв'язок швидше за все існує.

Існують статистично значущі відмінності копінг-стратегій уникнення та пошуку соціальної підтримки на різних етапах військової професіоналізації, проте відмінностей між іншими копінг-стратегіями нами не було виявлено. Також нами було виявлено статистично значущу кореляцію між провідними копінг-стратегіями офіцерів запасу та рівнем їх когнітивної гнучкості (у тому числі її параметрами) та рівнем їх емоційної стабільності.

Висновок. Результати дослідження свідчать про відмінність у офіцерів запасу тільки двох копінг-стратегій: уникнення та пошуку соціальної підтримки на різних етапах військової професіоналізації. Виявлено статистично значущий взаємозв'язок між провідними копінг-стратегіями офіцерів запасу та рівнем їх когнітивної гнучкості (у тому числі її параметрами) та рівнем їх емоційної стабільності.

Таким чином, копінг-стратегії офіцерів запасу обумовлені когнітивним та емоційним компонентами психологічної стійкості офіцерів запасу, а не етапом військової професіоналізації та набутим досвідом.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої

проблеми, аде його результати доцільно враховувати у навчальному процесі кафедр військової підготовки та при психологічному супроводі офіцерів, призваних із запасу.

Література

1. Балецька Л. Когнітивна гнучкість особистості: діагностична репрезентативність // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Психологія. 2016. Вип. 3.

2. Головська І.Г., Демирова В.К. Особливості супроводу розвитку гнучкості мислення та емоційної стійкості в майбутніх психологів // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. 2011. №9. С. 61-65.

3. Готич В.О. Структурна модель психологічної стійкості студентів в умовах війни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія, (1), 2023. 21-25.

4. Ільїна Ю.Ю., Бондаренко А. Психологічні наслідки виконання професійних обов'язків у зоні АТО. Зб. Наукових праць: «Проблеми екстремальної та кризової психології». Вип. 19, Харків, 2016. <http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/870>.

5. Ільїна Ю.Ю., Свіденська Г.М., Ситнік С.В. Взаємозв'язок стратегій психологічного захисту та самоактуалізаційних процесів у здобувачів вищої освіти. Науковий вісник Сіверщини. Соціальні та поведінкові науки, № 1 (10), 2023. С. 205-215. DOI 10.32755/sjeducation.2023.01.205.

6. Кокун О. М., Ключков В.В., Мороз В.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Забезпечення психологічної стійкості військово-службовців в умовах бойових дій:

[метод. посібн.] Київ-Одеса: Фенікс, 2022. 128 с.

7. Кравченко К. Теоретико-методологічні засади проблематики психологічної стійкості військовослужбовців Збройних Сил України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки, 49, 2022. С. 38–47.

8. Лапшина В. Л. Професіоналізація: сутність та структура поняття. Соціологія. 2005. С.54-59.

9. Овсяннікова Я. О. Теоретико-методологічні підходи до аналізу понять емоційної, психологічної стійкості та стресостійкості. Зб. Наук. праць: «Проблеми екстремальної та кризової психології». Вип.6. Харків, 2009. С. 85 – 94.

10. Розов В. І. Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення. Практичний посібник. К.: КНТ, 2024. 711 с.

11. Тімченко О.В. Проблема психологічної готовності військового фахівця до екстреної дії в стані емоційного стресу : автореф. дис. канд. психол. наук : Харків, 1995. 24 с.

12. Штепа О. С. Теоретичний аналіз ресурсного стану особистості // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія. 2014. № 1121, Вип. 56. С. 51-56.

13. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 175. С. 22-28.

14. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. N.Y., 1984. 445 p.

15. Folkman S., Lazarus R.S. An analysis of coping in a middle-aged community sample // J. of Health and Soc. Behavior. – 1980. – V. 21. – P. 219.

D. Riutina, student of the second (master's level) social and psychological faculty

Y. Iliina, PhD in Biology, Associate Professor

N. Svitlychna, PhD in Psychology, Associate Professor

National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv (Ukraine)

COPING STRATEGIES OF RESERVE OFFICERS IN THE SYSTEM OF THEIR PSYCHOLOGICAL RESILIENCE

The article is devoted to the study of coping strategies of reserve officers at various stages of military professionalization. Candidates of the department of military training, who study in the first year, are at the stage of combined military training, which includes the assimilation of theoretical knowledge in the combined military disciplines. Graduates of the department go through the stage of primary professionalization, which is characterized by the beginning of official activity, the formation of an individual as an officer, a military specialist.

The current military-political situation in Ukraine is characterized by significant reforms in the spheres of security and defense of the country, in particular in the Armed Forces of Ukraine. New requirements are being put forward to the quantitative and qualitative indicators of the military organization and to the characterological indicators of the personality of the serviceman. An important condition for the effective performance of service and combat tasks is the psychological resilience of soldiers, which consists of three components: cognitive, emotional and behavioral. The main component of psychological resilience is coping strategies,

which are a mechanism for counteracting the impact on the psyche of the stress factors of the combat environment in the process of service-combat activity.

The attention of the study is focused on the following coping strategies: confrontation, distancing, self-control, search for social support, acceptance of responsibility, avoidance, planned problem solving, and positive reappraisal. According to the results of the study, it was determined that applicants who undergo the stage of general military training more often prefer to use coping strategies of positive reevaluation and planned problem solving. Graduates who go through the stage of primary professionalization more often prefer to use coping strategies of planned problem solving, avoidance and distancing. Statistically significant differences in the coping strategies of avoiding and seeking social support at different stages of military professionalization were revealed. There is a statistically significant correlation between leading coping strategies of reserve officers and the level of their cognitive flexibility (including its parameters) and the level of their emotional stability-instability.

The results of the study should be taken into account in the educational process of military training departments and in the psychological support of officers called up from the reserve.

Keywords: psychological resilience, coping strategies, cognitive flexibility, emotional stability, stages of military professionalization, reserve officers.

References

1. Baletska L. Kohnityvna hnuchkist osobystosti: diahnostychna reprezentatyvnist // Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Seriiia : Psykholohiia. 2016. Vyp. 3.
2. Holovska I.H., Demyrova V.K. Osoblyvosti suprovodu rozvytku hnuchkosti myslennia ta emotsiinoi stiikosti v maibutnikh psykholohiv // Nauka i osvita : nauk.-prakt. zhurnal. 2011. №9. P. 61-65.
3. Hotych V.O. Strukturna model psykholohichnoi stiikosti studentiv v umovakh viiny. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Psykholohiia, (1), 2023. 21-25.
4. Ilina Yu.Iu., Bondarenko A. Psykholohichni naslidky vykonannia profesiinykh oboviazkiv u zoni ATO. Zb. Naukovykh prats: «Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii». Vyp. 19, Kharkiv, 2016. <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/870>.
5. Ilina Yu.Iu., Svidenska H.M., Sytnik S.V. Vzaiemozviazok stratehii psykholohichnoho zakhystu ta samoaktualizatsiinykh protsesiv u zdobuvachiv vyshchoi osvity. Naukovyi visnyk Sivershchyny. Sotsialni ta povedinkovi nauky, № 1 (10), 2023. P. 205 - 215. DOI 10.32755/sjeducation.2023.01.205.
6. Kokun O. M., Klochkov V.V., Moroz V.M., Pishko I.O., Lozinska N.S. Zabezpechennia psykholohichnoi stiikosti viiskovosluzhbovtiv v umovakh boiovykh dii: [metod. posibn.] Kyiv-Odesa: Feniks, 2022. 128 p.
7. Kravchenko K. Teoretyko-metodolohichni zasady problematyky psykholohichnoi stiikosti viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky, 49, 2022. P. 38–47.
8. Lapshyna V. L. Profesionalizatsiia: sutnist ta struktura poniattia. Sotsiolohiia. 2005. P. 54-59
9. Ovsianikova Ya. O. Teoretyko-metodolohichni pidkhody do analizu poniat emotsiinoi, psykholohichnoi stiikosti ta stresostiikosti. Zb. Nauk. prats: «Problemy ekstremalnoi ta

kryzovoi psykholohii». Vyp.6. Kharkiv, 2009. P. 85 – 94.

10. Rozov V. I. Psykholohiia ekstremalnykh sytuatsii: adaptyvnykh do stresu ta psykholohichne zabezpechennia. Praktychnyi posibnyk. K.: KNT, 2024. 711 p.

11. Timchenko O.V. Problema psykholohichnoi hotovnosti viiskovoho fakhivtsia do ekstremoi dii v stani emotsiinoho stresu : avto-ref. dys. kand. psykhol. nauk : Kharkiv, 1995. 24 p.

12. Shtepa O. S. Teoretychnyi analiz resursnoho stanu osobystosti // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina.

Seriia: Psykholohiia. 2014. № 1121, Vyp. 56. P. 51-56.

13. Yahupov V. V. Profesiinyi rozvytok osobystosti fakhivtsia: poniattia, zmist ta osoblyvosti. Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota. 2015. T. 175. P. 22-28.

14. Lazarus R.S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. N.Y., 1984. 445 p.

15. Folkman S., Lazarus R.S. An analysis of coping in a middle-aged community sample // J. of Health and Soc. Behavior. – 1980. – V. 21. – P. 219.

Надійшла до редколегії: 10.05.2024

Прийнята до друку: 23.05.2024